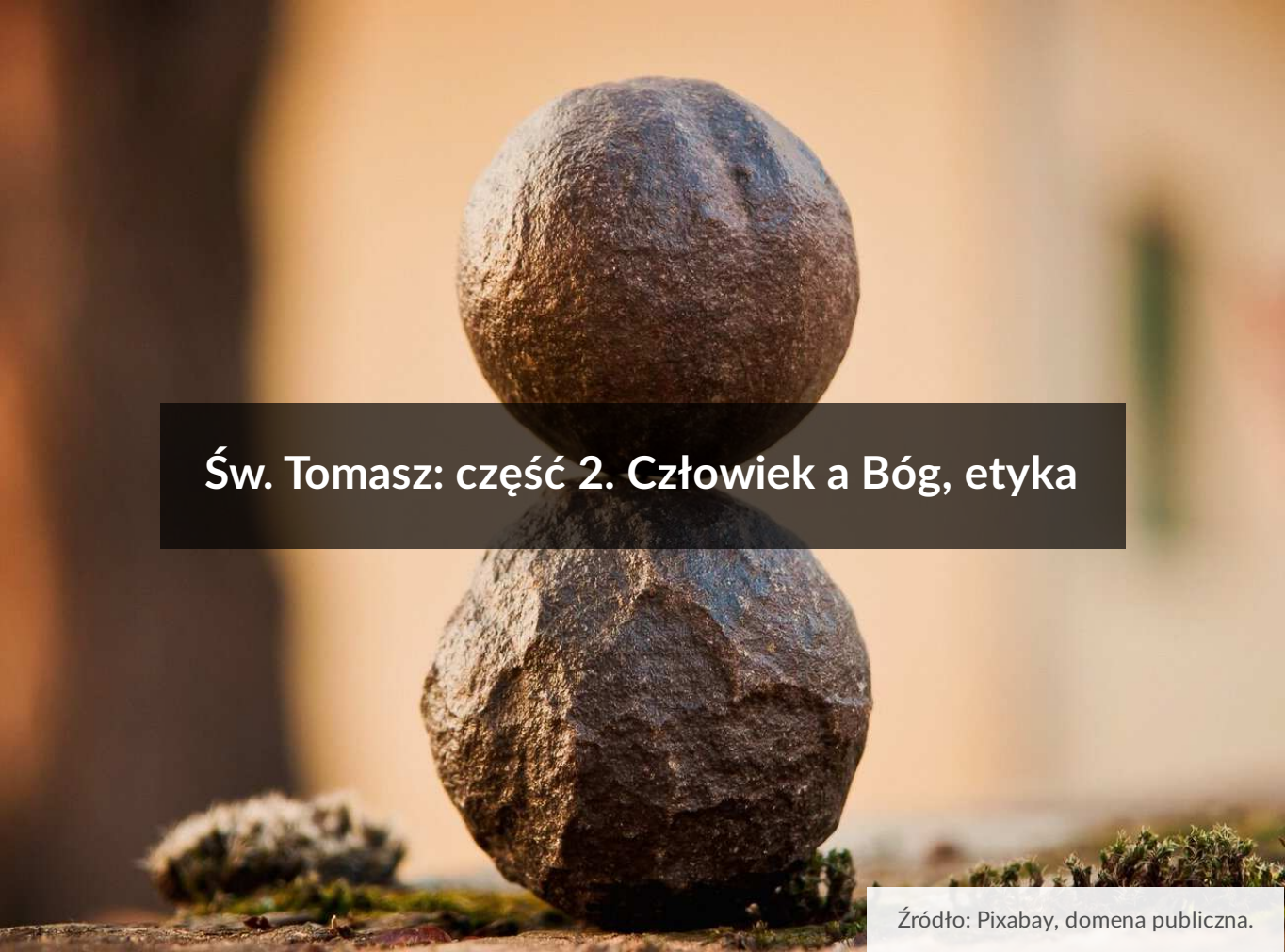


Św. Tomasz: część 2. Człowiek a Bóg, etyka

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Św. Tomasz, *Suma teologiczna*, [w:] Markiewicz B., *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, s. 131–133.
- Źródło: Św. Tomasz, *Suma teologii*, 1, 75–76, fragmenty, red. S. Swieżawski.
- Źródło: Św. Tomasz, *Kwestie dyskutowane o prawdzie*, 11, fragment, tłum. A. Aduszkiewicz.



Św. Tomasz: część 2. Człowiek a Bóg, etyka

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Czy wiesz, że określenie „godność osoby ludzkiej” pochodzi z etyki św. Tomasza z Akwinu? Włoski filozof i teolog rozwinął myśl Arystotelesa, że człowiek jest połączeniem duszy – czyli formy – i ciała, czyli materii. Uzupełnił ją o koncepcję istoty określającej charakterystyczne cechy cielesnych bytów i istnienia, czyli faktu, że ów byt istnieje. Istota (*essentia*) człowieka polega właśnie na jedności duszy i ciała. Uznał, że dusza ludzka jest przypisana tylko do jednego ciała, niemożliwe są więc wędrówki duszy. Według św. Tomasza człowiek, stworzony na podobieństwo Boga, jest niepowtarzalną jednostką, posiada rozum i wolną wolę i to właśnie wynosi go do szczególnej godności.

Twoje cele

- Poznasz poglądy św. Tomasza na temat istoty człowieka i istoty Boga.
- Porównasz poglądy św. Tomasza dotyczące człowieka z hylemorfizmem Arystotelesa.
- Spróbujesz ustosunkować się do twierdzenia św. Tomasza o wyjątkowej godności człowieka.

Przeczytaj

Dla zainteresowanych

Aby dowiedzieć się więcej na temat filozofii św. Tomasza, zapoznaj się z poniższymi materiałami:

- [Św. Tomasz: część 1. Wiedza i wiara, drogi do Boga](#)
- [Św. Tomasz: część 3. Świat](#)
- [Czy Bóg jest ciałem? Natura Boga w tekście Tomasza z Akwinu](#)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D10f8C126>

Nagranie dźwiękowe lekcji pod tytułem *Św. Tomasz: człowiek, etyka*.

Człowiek



Arystoteles.

Źródło: Justus van Gent, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Platon i neoplatonicy twierdzili, że istotą człowieka jest dusza, natomiast starożytni materialści – Demokryt i jego następcy – przyjmowali, że człowiek to ciało zbudowane z różnego rodzaju atomów. Arystoteles połączył oba stanowiska i pojął człowieka jako istotę złożoną z duszy i ciała, przy czym zgodnie z zasadą, że wszystkie rzeczy są złożeniem formy i **materii**, dusza była formą, która kształtuje ciało i udziela mu życia, ciało zaś – materią. Tomasz przejął od Stagiryty pojęcia formy i materii oraz połączył je z własną koncepcją istoty (łac. *essentia*) i istnienia (łac. *esse*). W świetle tej oryginalnej syntezy **człowiek, podobnie jak wszystkie inne rzeczy, jest złożeniem dwóch elementów: istoty i istnienia**, z których pierwszy –

istota – oznacza charakterystyczne dla danego gatunku cechy, drugi – istnienie – sam fakt, że dana rzecz istnieje (jest). Z kolei istota (*essentia*) człowieka, tak jak wszystkich **bytów** cielesnych, jest złożona z formy i materii, **stąd zasadniczą cechą człowieka (jego istotą) jest to, że stanowi on połączenie ciała (materii) i duszy (formy)**. O duchowo-cielesnej jedności człowieka Tomasz pisze w następujący sposób:

Św. Tomasz

“ *Suma teologii*, 1, 75–76, fragmenty

[...] człowiek nie jest samą tylko duszą, lecz czymś złożonym z duszy i z ciała. [...] Z tej zaś materii cielesnej i z duszy obdarzonej umysłem powstaje jedność.

Źródło: Św. Tomasz, *Suma teologii*, 1, 75–76, fragmenty, red. S. Swieżawski.

Z istoty rzeczy stworzonych nie wynika, że muszą istnieć, natomiast z istoty Boga – tak. Bóg musi istnieć, bo jest bytem koniecznym, którego istotą jest nieprzerwane istnienie. Podczas gdy w Bogu istota równa jest istnieniu (stąd mówi się, że **Bóg jest bytem prostym**, zaś rzeczy stworzone, składające się m.in. z istoty i istnienia, są bytami złożonymi), istnienie nie leży w naturze człowieka, który podobnie jak reszta stworzenia może zarówno być, jak i nie być.

Człowiek jest bytem przygodnym: jego istnienie jest niekonieczne i zależne od Boga. Tylko Bóg istnieje w sposób konieczny i od niczego nie zależy.

Według Tomasza, dusza ludzka nie istnieje samodzielnie i jest przypisana do jednego, ściśle określonego ciała. Takie założenie wyklucza reinkarnację: dusza nie może wędrować od ciała do ciała i przybierać na siebie różnych postaci.



św. Tomasz.

Źródło: Gentile da Fabriano, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Etyka

Człowiek, stworzony na podobieństwo Boga, posiada rozum i wolną wolę, które go wynoszą do szczególnej godności – godności **osoby ludzkiej**. Człowiek jako osoba jest niepowtarzalną jednostką, w rozumny sposób kierującą swym losem. Tomasz głosił **wyższość rozumu nad wolę**, twierdząc, że dla właściwego wyboru dóbr rozum musi poprzedzać wolę i kierować nią. Opowiedział się więc za intelektualizmem etycznym Greków i odrzucił woluntaryzm Augustyna. Podobnie jak Arystoteles cenił nie tylko dobra duchowe, wyższe, lecz i zewnętrzne, niższe, każdemu z nich wyznaczając odpowiednie miejsce. Szczęście człowieka widział w poznaniu Boga, który jest ostatecznym celem i miarą czynów ludzkich.

Słownik

byt

(prasz. *bytъ* – byt) podstawowa, najogólniejsza kategoria filozoficzna, oznaczająca wszystko to, co istnieje, czyli: wszystkie rzeczy w ogóle lub każdą poszczególną rzecz wyróżnioną ze względu na właściwe jej cechy

Doktor Kościoła

tytuł nadawany w Kościele katolickim świętym, którzy wyróżnili się wiedzą teologiczną i prawowiernością.

etyka

(gr. *ethikos (logos)* – moralność, etyka) nauka o moralności, która jest ogółem ocen i norm moralnych przyjętych w danej zbiorowości społecznej (zbiorowości, klasie lub grupie społecznej, środowisku) w określonej epoce

istota

(cerk. *istina* – prawda, rus. *istinnyj* – prawdziwy) cechy, własności bytu, które pozwalają go zdefiniować, a więc określają, czym jest

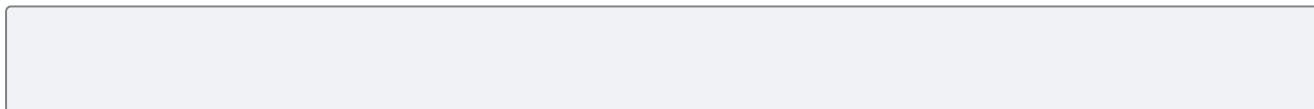
materia

(łac. *materia* – tworzywo, materiał) u Arystotelesa: element bytu, który jest podłożem zachodzących w nim zmian. Materia pierwsza – czysta, czyli w żaden sposób nieokreślona, potencjalność

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka, a następnie zrekonstruuuj tok argumentacji św. Tomasza, dowodzącego, że dusza i człowiek to jedno.



Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1GaEnwYG>

Święty Tomasz

Summa teologiczna

Osoba ludzka

Czy sama dusza jest człowiekiem? Sama dusza zdaje się istotnie być człowiekiem.

(ARGUMENTY)

Argument pierwszy. W drugim bowiem *Liście do Koryntian* czytamy: „Chociaż niszczeje w nas człowiek zewnętrzny, jednak ten, który wewnątrz jest, odnawia się z dniem każdym”. Ale tym, co jest we wnętrzu człowieka, jest dusza; a więc dusza jest człowiekiem wewnętrznym.

Argument drugi. Dusza ludzka jest pewną substancją – i to nie substancją ogólną, jest więc substancją szczegółową, czyli hipostazą lub osobą: oczywiście osobą ludzką. A ponieważ osoba ludzka jest człowiekiem, wobec tego dusza jest człowiekiem.

LECZ PRZECIWNIE, w dziewiętnastej księdze dzieła *O państwie bożym* Augustyn z uznaniem wyraża się o Warronie za to, że „za człowieka nie miał ani samej duszy, ani też samego ciała, lecz duszę wraz z ciałem”.

ODPOWIADAM: wyrażenie „człowiek jest duszą” można zrozumieć dwojako. Wedle pierwszego ze znaczeń tego wyrażenia duszą jest człowiek wzięty ogólnie, dany zaś jednostkowy człowiek nie jest duszą, lecz bytem powstałym z połączenia duszy i ciała np. Sokrates. [...]

W drugim znaczeniu wyrażenie „człowiek jest duszą” znaczyłoby tyle, co „daną jednostkową duszą” jest „dany jednostkowy człowiek”. Twierdzenie takie dałoby się utrzymać, gdyby się przyjęło, że działanie duszy zmysłowej jest działalnością jej tylko właściwą i dokonującą się bez udziału ciała, gdyż wówczas wszelkie działanie przypisywane człowiekowi przysługiwałoby samej duszy. [...] Ale [...] wykazano, że odbieranie wrażeń zmysłowych nie jest działalnością samej tylko duszy. *Skoro więc odbieranie wrażeń zmysłowych jest pewną, aczkolwiek nie jemu tylko właściwą, działalnością człowieka, to jasne się staje, że człowiek nie jest samą tylko duszą, lecz czymś złożonym z duszy i z ciała.* Platon zaś mógł twierdzić, że człowiek jest „duszą posługującą się ciałem”, gdyż uznawał odbieranie wrażeń zmysłowych za działalność właściwą samej duszy.

A ZATEM (w odpowiedzi na argumenty)

W dziewiątej księdze *Etyki* mówi Arystoteles, że każda rzecz zdaje się być tym przede wszystkim, co jest dla niej naczelne, np. dzieła dokonane przez głowę państwa przypisuje się całemu państwu. W ten też sposób nazywa się niekiedy to, co w człowieku jest naczelne: czasem, zgodnie z rzeczywistym stanem, mianem człowieka określa się część umysłową, zwaną „człowiekiem wewnętrznym”; czasem zaś, stosownie do zapatrywań tych, którzy nie wychodzą poza zakres przedmiotów świata zmysłowo dostrzeganego, uważa się za człowieka część zmysłową wraz z ciałem i to się nazywa „człowiekiem zewnętrznym”.

Oдноśnie do argumentu drugiego. Nie każda substancja jednostkowa jest hipostazą lub osobą, lecz tylko taka, która posiada zupełną naturę gatunku. Stąd to za hipostazę lub za osobę nie mogą uchodzić ani ręka, ani noga, ani też dusza, która jest częścią gatunku „człowiek”.

Źródło: Św. Tomasz, *Summa teologiczna*, [w:] Markiewicz B., *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, s. 131–133.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Scharakteryzuj duszę w rozumieniu św. Tomasza.

Prezentacja TED

Polecenie 1

Wysłuchaj wykładu dr. Tomasza Mazura, a następnie scharakteryzuj czasy (pod względem myśli, edukacji, poznania), w których przyszło stworzyć spójny system filozoficzny św. Tomaszowi.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1efcf5RX>

Film edukacyjny. Święty Tomasz z Akwinu – człowiek i etyka.

Wykłada dr Tomasz Mazur.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Święty Tomasz z Akwinu – człowiek i etyka*.

Polecenie 2

Wyjaśnij, w czym różni się – w wykładni św. Tomasza – byt, jakim jest człowiek, od bytu, którym jest Bóg.

Ćwiczenie 1

Na czym polegała wyjątkowość systemu filozoficznego Tomasza z Akwinu? Zaznacz poprawne odpowiedzi.

☐

W swoim systemie filozoficznym Tomasz wykazał, że nie jesteśmy w stanie dowiedzieć się, co łączy człowieka ze światem.

☐

Tomasz udzielił odpowiedzi na wszystkie pytania, jakie mógł sobie zadać człowiek średniowiecza.

☐

Filozofia Tomasza w spójny i logiczny sposób przedstawiała świat i człowieka.

☐

Tomasz przedstawił najdoskonalszy dowód na istnienie Boga.

Ćwiczenie 2

Uzupełnij tekst.

Według Tomasza człowiek składa się z . Istotę człowieka określają właściwe gatunkowi cechy, złożone z , czyli duszy i ciała.

formy i materii

idei i materii

istoty i istnienia

umysłu, duszy i ciała

pierwiastka duchowego zamkniętego w więzieniu duszy

ciała i umysłu

Cwiczenie 3

Napisz esej w którym rozważysz, jakie znaczenie miało – dla myśli filozoficznej, dla chrześcijaństwa i dla człowieka –uznanie, że człowiek jest jednością duszy i ciała?

Wskazówki dotyczące pisania eseju filozoficznego znajdziesz w materiale „[Jak napisać esej filozoficzny](#)”

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Św. Tomasz: część 2. Człowiek a Bóg, etyka

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

VIII. Filozofia Arystotelesa jako próba pogodzenia dotychczasowych opozycji filozoficznych. Uczeń:

3) próbuje odpowiedzieć na pytanie „kim jest człowiek?” oraz w jego kontekście wyjaśnia koncepcję człowieka jako jedności ciała i duszy;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

2. Św. Tomasz z Akwinu. Uczeń:

1) przedstawia św. Tomasza koncepcję Boga i człowieka;

5) analizuje fragment Sumy teologii (cz. I, kw. 3, art. 1: Czy Bóg jest ciałem?).

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wie, jakie poglądy głosił św. Tomasz na temat istoty człowieka i istoty Boga;
- potrafi porównać poglądy św. Tomasza na człowieka, z hylemorfizmem Arystotelesa;
- rozważa twierdzenia św. Tomasza o wyjątkowej godności człowieka, dotyczące konsekwencji etycznych tej myśli.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm;
- nauczanie wyprzedzające.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- film;
- praca z multimediami;
- praca z tekstem.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiałach;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Św. Tomasz: część 2. Człowiek a Bóg, etyka” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.
2. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza ich odpowiedź na polecenie w sekcji „Audiobook”: Zrekonstruuje tok argumentacji św. Tomasza, dowodzącego, że dusza i człowiek to jedno. Czyta na głos wybrane z nich. Następnie inicjuje dyskusję, zadając pytanie: czym jest dusza w rozumieniu św. Tomasza?.
3. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: poglądy św. Tomasza na człowieka, a hylemorfizm Arystotelesa.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu e-materiału. Indywidualnie zapoznają się z treścią w sekcji „Przeczytaj” i zapisują w zeszycie minimum pięć pytań do tekstu. Uwaga: każde z pytań musi rozpoczynać się od słowa „dlaczego”. Następnie zadają swoje pytania dowolnie wybranej osobie z klasy i odpowiadają na nie. Nauczyciel może wybrać jedno z pytań do zadania domowego.
2. **Praca z multimedium nr 2.** Nauczyciel wyświetla multimedium z sekcji „Prezentacja TED”. Tym razem uczniowie pracują w parach, przygotowując odpowiedzi na pytania:
 1. Jakie były czasy (pod względem myśli, edukacji, poznania), w których przyszło stworzyć spójny system filozoficzny św. Tomaszowi?
 2. W czym różni się – w wykładni św. Tomasza – byt, jakim jest człowiek, od bytu, którym jest Bóg? Po wyznaczonym czasie pary łączą się w czwórki i wspólnie omawiają swoje odpowiedzi, uzupełniając zawarte w nich wnioski i wiadomości. Nauczyciel pilnuje porządku pracy, pełni rolę doradcy i udziela uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla na tablicy ćwiczenie nr 1 i prosi uczniów, aby w parach przygotowali rozwiązanie na podstawie wskazówek zawartych w e-materiale.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne z sekcji „Prezentacja TED”. Wyniki pracy omawiane są na forum i komentowane przez nauczyciela.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie zgromadzonej wiedzy, prosząc o ustosunkowanie się do twierdzenia św. Tomasza o wyjątkowej godności człowieka – jakie konsekwencje etyczne wynikają z tej myśli?.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 7 i 8 zawarte w sekcji „Prezentacja TED”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Św. Tomasz z Akwinu, *Traktat o człowieku. Summa teologii* 1, 75–89, tłum. i oprac. S. Swieżawski, Kęty 1998.
- *Filozofia w szkole. Współczesne dylematy i wyzwania etyczne*, t. 6, red. B. Burlikowski i W. Rechlewicz, Kielce 2005.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film edukacyjny” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.